

AXBOROT TIZIMLARI UCHUN TEXNIK XUSUSIYATLAR VA TALABLAR HUJJATINI ISHLAB CHIQUISH

Mirzaakbarov Dilshodjon

Farg‘ona davlat universiteti axborot texnologiyalari

kafedراسi o‘qituvchisi

Mo‘sinjonova Aygiza

Farg‘ona davlat universiteti 3-kurs talabasi

aygizatessa@gmail.com

***Annotatsiya:** Mazkur maqolada axborot tizimlari uchun texnik xususiyatlar va talablar hujjatini ishlab chiqishning ahamiyati va bosqichlari muhokama qilinadi. Hujjatni ishlab chiqish jarayonida tizimning funksional va nofunktsional talablarini, arxitekturasini, xavfsizlik choralari va sinov usullarini aniq belgilash zarurligi ta'kidlanadi. Maqolada, shuningdek, tizimning ishlash samaradorligi va resurs talablarini aniqlash, xavfsizlik va maxfiylikni ta'minlash kabi muhim aspektlar ham yoritilgan. Hujjatning to'liq va aniq ishlab chiqilishi tizimning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi va uning kelajakdagi yangilanishlariga tayyor bo'lishini ta'minlaydi.*

***Kalit so'zlar** Axborot tizimlari, Texnik xususiyatlar, Talablar hujjati, Funksional talablar, Nofunksional talablar, Ishlash tezligi, Skalabilite, Xavfsizlik, Integratsiya, Foydalanuvchi interfeysi, Testlash, Sifat nazorati, Resurslarni boshqarish, Arxitektura, Javob vaqti, Uzluksizlik, Nosozliklarga chidamlilik*

***Аннотация:** В данной статье рассматривается важность разработки технических характеристик и требований для информационных систем, а также этапы этого процесса. Обсуждается необходимость четкого определения функциональных и нефункциональных требований, архитектуры системы, мер безопасности и методов тестирования. В статье также акцентируется внимание на определении производительности системы и требований к ресурсам, обеспечении безопасности и конфиденциальности. Разработка полного и точного*

документа позволяет гарантировать успешную реализацию системы и подготовленность к будущим обновлениям.

Ключевые слова: Информационные системы, Технические характеристики, Документ требований, Функциональные требования, Нефункциональные требования, Производительность, Масштабируемость, Безопасность, Интеграция, Пользовательский интерфейс, Тестирование, Контроль качества, Управление ресурсами, Архитектура, Время отклика, Непрерывность работы, Устойчивость к сбоям

Annotation: This article discusses the importance and stages of developing technical specifications and requirements documents for information systems. It emphasizes the need for clear definition of functional and non-functional requirements, system architecture, security measures, and testing methods. The article also highlights the importance of determining the system's performance and resource requirements, as well as ensuring security and confidentiality. Developing a comprehensive and precise document ensures the successful implementation of the system and readiness for future updates.

Keywords: Information systems, Technical specifications, Requirements document, Functional requirements, Non-functional requirements, Performance, Scalability, Security, Integration, User interface, Testing, Quality control, Resource management, Architecture, Response time, Availability, Fault tolerance

Kirish.

Axborot tizimlari zamonaviy dunyoda har bir soha uchun ajralmas vosita sifatida ahamiyat kasb etadi. Ular tashkilotlar va kompaniyalar faoliyatini samarali tashkil qilish, ma'lumotlarni to'plash, qayta ishlash va foydalanuvchilarga etkazishda muhim rol o'ynaydi. Axborot tizimlarining samarali ishlashini ta'minlash uchun, ular uchun to'g'ri va aniq texnik xususiyatlar va talablar hujjatini ishlab chiqish zarur. Ushbu hujjat tizimning qanday ishlashini, uning funksional va nofunktsional talablarini, xavfsizlik, foydalanuvchi interfeysi va boshqa asosiy jihatlarni aniq belgilaydi.

Mazkur maqolada axborot tizimlari uchun texnik xususiyatlar va talablar hujjatini ishlab chiqish jarayoni batafsil yoritiladi. Tizimni loyihalash va ishlab chiqishda kerak bo'ladigan texnik talablar, foydalanuvchilarning ehtiyojlarini qondirish uchun tizimni to'g'ri tashkil etishning ahamiyati va bu hujjatning ishlab chiqilishidagi muhim bosqichlar haqida so'z boradi. Shuningdek, talablar hujjati yordamida tizimning samaradorligi, xavfsizligi va ishlash sifati qanday ta'minlanishi mumkinligi ko'rsatiladi. Bu maqola axborot tizimlarini yaratish, rivojlantirish va joriy etish jarayonlarida to'g'ri va aniq talablarni belgilashning ahamiyatini tushunishga yordam beradi.

Asosiy qism.

Axborot tizimlari (AT) — bu ma'lumotlarni to'plash, saqlash, qayta ishlash va taqdim etish uchun ishlatiladigan dasturiy va apparat vositalaridan iborat bo'lib, ular tashkilotlar va korxonalarda samarali faoliyat ko'rsatish uchun zarurdir. Axborot tizimlarining muvaffaqiyatli ishlab chiqilishi va qo'llanilishi uchun texnik xususiyatlar va talablar hujjatini tayyorlash muhim bosqichdir. Ushbu hujjat, axborot tizimi loyihasining barcha tomonlarini aniq va to'liq belgilash, tizimni ishlab chiqish va uni ishlatish jarayonida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muammolarni oldini olishda yordam beradi.

Axborot tizimlari — bu ma'lumotlarni to'plash, saqlash, qayta ishlash va taqdim etish uchun ishlatiladigan apparat, dasturiy ta'minot, odamlar va jarayonlar majmui bo'lib, ular ma'lumotlarni samarali boshqarish va qarorlar qabul qilish uchun foydalaniladi. Axborot tizimlari tashkilotlar va korxonalarda ma'lumotlarni ishlash, analiz qilish, saqlash, uzatish va ulardan foydalangan holda turli xil funksiyalarni bajarishda keng qo'llaniladi.

Axborot tizimlarining asosiy komponentlari:

Apparat (Hardware): Tizimning jismoniy qismlari, ya'ni kompyuterlar, serverlar, saqlash qurilmalari, tarmoq uskunalari va boshqalar.

Dasturiy ta'minot (Software): Tizimni ishlatish va boshqarish uchun kerakli dasturlar va operatsion tizimlar. Bunga ma'lumotlar bazasi boshqaruv tizimlari (DBMS), ofis dasturlari, maxsus dasturlar va boshqalar kiradi.

Ma'lumotlar (Data): Tizimda qayta ishlanadigan va saqlanadigan ma'lumotlar. Bu turli xil shakldagi ma'lumotlar bo'lishi mumkin — raqamlar, matnlar, rasmlar, videolar va boshqalar.

Jarayonlar (Processes): Axborot tizimi tomonidan amalga oshiriladigan harakatlar va faoliyatlar. Bu jarayonlar ma'lumotlarni yig'ish, qayta ishlash, tahlil qilish va taqdim etishni o'z ichiga oladi.

Foydalanuvchilar (People): Tizimdan foydalanadigan shaxslar yoki guruhlar. Ular axborot tizimlarini boshqarish, ma'lumotlarni kiriting, tahlil qiladi yoki qarorlar qabul qiladi.

Axborot tizimlarining turlari:

Operatsion tizimlar (Operational Systems): Kunni-kun ishlaydigan tizimlar, masalan, savdo nuqtalarida ishlatiladigan tizimlar yoki ishlab chiqarish jarayonlarini boshqaradigan tizimlar.

Ma'lumotlar bazasi tizimlari (Database Systems): Ma'lumotlarni samarali saqlash va boshqarish uchun ishlatiladigan tizimlar, masalan, MySQL, Oracle yoki SQL Server.

Axborot boshqaruv tizimlari (Management Information Systems - MIS): Tashkilotning ichki ma'lumotlarini boshqarish va qaror qabul qilish uchun mo'ljallangan tizimlar.

Yordamchi tizimlar (Decision Support Systems - DSS): Qaror qabul qilishni qo'llab-quvvatlovchi tizimlar bo'lib, ular ma'lumotlarni tahlil qilish, prognoz qilish va tavsiyalar berish uchun ishlatiladi.

Konsalting va ekspert tizimlari (Expert Systems): Maxsus sohalarda mutaxassislar o'rnini bosadigan tizimlar. Ular murakkab masalalarni hal qilish uchun ma'lumotlarni tahlil qiladi.

Axborot tizimlarining ahamiyati:

Ma'lumotlarni boshqarish: Axborot tizimlari ma'lumotlarni tezkor va samarali tarzda saqlash, qidirish va qayta ishlash imkonini beradi.

Qarorlar qabul qilish: Ular qarorlar qabul qilish jarayonini soddalashtiradi va yaxshilaydi, chunki ular tahlil qilish va prognoz qilish imkoniyatini taqdim etadi.

Ishlash samaradorligini oshirish: Tizimlar yordamida kompaniyalar va tashkilotlar o'z jarayonlarini avtomatlashtirish, vaqtni tejash va resurslarni samarali ishlatishlari mumkin.

Kommunikatsiya: Axborot tizimlari yordamida ma'lumotlar tezda uzatiladi, bu esa tashkilotlar va jamoalar o'rtasidagi kommunikatsiyani osonlashtiradi.

Axborot tizimlari hozirgi kunda har qanday soha va korxonaga uchun ajralmas vositaga aylangan bo'lib, ularning samarali ishlashi tashkilotlarning muvaffaqiyatiga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir qiladi.

Axborot tizimlari uchun asosiy texnik xususiyatlar:

Axborot tizimlari uchun texnik xususiyatlar — bu tizimning ishlashini, samaradorligini va integratsiya qobiliyatini ta'minlash uchun zarur bo'lgan apparat va dasturiy ta'minot parametrlarini belgilovchi tavsiflar to'plamidir. Ushbu xususiyatlar tizimning maqsadiga, ishlash sharoitlariga, xavfsizlik talablariga va foydalanuvchilarga xizmat ko'rsatish sifatiga qarab farq qiladi. Texnik xususiyatlar tizimni yaratishda, sinovdan o'tkazishda va uni ishga tushirganda muhim ahamiyatga ega.

1. Ishlash tezligi (Performance):

Tizimning ma'lumotlarni qayta ishlash, so'rovlarni bajarish va natijalarni taqdim etish tezligi. Bu xususiyat foydalanuvchilarning qoniqishini oshirish va tizimni samarali ishlashini ta'minlash uchun zarurdir.

2. Javob vaqti (Response Time):

Foydalanuvchi tomonidan so'rov yuborilgandan so'ng tizimning javob berish vaqti.

3. Ma'lumotlarni qayta ishlash tezligi (Throughput):

Tizim bir vaqtning o'zida qancha ma'lumotni qayta ishlay oladi.

4. Skalabilite (Scalability):

Tizimning kengayish va o'zgarishlarga moslashuvchanligi. Skalabilite tizimning o'sishi, yangi foydalanuvchilarni qo'shish yoki yangi funksiyalarni joriy qilish jarayonida samarali ishlashini ta'minlaydi.

Tizimning apparat va dasturiy ta'minot tarkibiga qo'shimcha resurslar qo'shish orqali samarali ishlashni davom ettirish imkoniyati.

5. Ishonchlilik va barqarorlik (Reliability and Stability):

Tizimning uzluksiz ishlashini ta'minlash va mumkin bo'lgan xatoliklar va nosozliklarni oldini olish. Tizimni muntazam ravishda nazorat qilish va tekshirish orqali ishonchliligini oshirish.

6. Uzluksizlik (Availability):

Tizimning ishlash vaqtini ta'minlash, ya'ni tizim doimiy ravishda ishlashga tayyor bo'lishi kerak.

7. Nosozliklarga chidamlilik (Fault Tolerance):

Tizim xatoliklar yoki uzilishlar sodir bo'lganda ham ishlashni davom ettirishi kerak.

8. Xavfsizlik (Security):

Tizimni tashqi va ichki tahdidlardan himoya qilish. Axborot tizimining xavfsizligi ma'lumotlar, foydalanuvchi ma'lumotlari va tizimning o'zini himoya qilishni o'z ichiga oladi.

9. Ma'lumotlarni shifrlash (Data Encryption):

Tizimda uzatiladigan va saqlanadigan ma'lumotlarning maxfiyligini ta'minlash.

10. Autentifikatsiya va avtorizatsiya (Authentication and Authorization):

Foydalanuvchilarning tizimga kirishini tekshirish va ularga turli huquqlarni berish.

11. Integratsiya (Integration):

Tizimning boshqa tizimlar yoki xizmatlar bilan o'zaro ishlash imkoniyati. Axborot tizimi ko'pincha boshqa tizimlar yoki ilovalar bilan integratsiyalashishi kerak, masalan, ma'lumotlar bazalari, ERP tizimlari yoki CRM tizimlari bilan.

12. API interfeyslari (API Integration):

Tizimning boshqa tizimlar bilan bog'lanish uchun dasturiy interfeyslarni qo'llash.

13. Resurslar va resurslarni boshqarish (Resource Management):

Tizimning samarali ishlashi uchun zarur bo'lgan apparat va dasturiy resurslar, masalan, xotira (RAM), saqlash (disk maydoni), protsessor quvvati va tarmoq resurslari.

14. Resurslarni taqsimlash (Resource Allocation):

Tizimda resurslarning samarali taqsimlanishi va ularni boshqarish usullari.

15. Yuklama (Load Handling):

Tizimning yuqori yuklama ostida ishlash qobiliyati. Tizimning ko'plab foydalanuvchilar yoki katta miqdordagi ma'lumotlar bilan ishlashda qanday ishlashini ta'minlash.

16. Yuk testi (Load Testing):

Tizimning yuqori yukda qanday ishlashini sinovdan o'tkazish.

17. Ma'lumotlar bazasi (Database):

Tizim ma'lumotlarni saqlash va boshqarish uchun ma'lumotlar bazasiga ehtiyoj sezadi. Tizimning ma'lumotlar bazasi dizayni va boshqaruvi uning samarali ishlashini ta'minlaydi.

18. Ma'lumotlar bazasi boshqaruv tizimi (DBMS):

Ma'lumotlar bazasining samarali ishlashini ta'minlash va ma'lumotlarni tezda topish imkonini beradi.

19. Foydalanuvchi interfeysi (User Interface):

Tizimning foydalanuvchi bilan o'zaro aloqada bo'ladigan qismi. Foydalanuvchi interfeysi intuitiv va oson foydalanishga mo'ljallangan bo'lishi kerak.

20. Interfeysning dizayni (UI/UX Design):

Tizim foydalanuvchilar uchun qulay, estetik jihatdan jozibador va samarali bo'lishi zarur.

21. Qo'llab-quvvatlash va texnik xizmat (Support and Maintenance):

Tizimni doimiy ravishda qo'llab-quvvatlash va yangilash, shuningdek, tizimda yuzaga kelgan nosozliklarni bartaraf etish uchun kerakli xizmatlar.

22. Texnik xizmat va yangilanishlar (Technical Support and Updates):

Tizimni doimiy ravishda texnik qo'llab-quvvatlash va yangilanishlar bilan ta'minlash.

Axborot tizimlarining texnik xususiyatlari tizimni ishlab chiqish, o'rnatish, ishlatish va qo'llab-quvvatlash jarayonlarida muhim rol o'ynaydi. Har bir xususiyat tizimning sifatini, ishlash samaradorligini va foydalanuvchi ehtiyojlariga mosligini ta'minlaydi. Shu bois, tizimni ishlab chiqish jarayonida ushbu texnik talablarni aniq belgilash va amalga oshirish kerak.

Axborot tizimlari uchun talablar hujjatini ishlab chiqish

Axborot tizimlari uchun talablar hujjatini ishlab chiqish — bu tizimning maqsadlariga, funksiyalariga, ishlash sharoitlariga, xavfsizlik talablariga va boshqa muhim jihatlarga asoslangan aniq va to'liq hujjatni yaratish jarayonidir. Talablar hujjati tizimni ishlab chiqish, loyihalash, amalga oshirish va sinovdan o'tkazish jarayonlarida asosiy yo'riqnoma vazifasini bajaradi. Bu hujjat dastlabki talablarni to'plash, ularni tahlil qilish va tizimning kerakli funktsiyalarini aniq belgilash uchun zarurdir.

Axborot tizimlari uchun talablar hujjatini ishlab chiqishning bosqichlari

1. Talablarni yig'ish (Requirements Gathering):

Talablar hujjatining birinchi bosqichi tizimdan foydalanadigan barcha tomonlar (foydalanuvchilar, menejerlar, tizimni ishlab chiquvchilar va boshqa manfaatdor tomonlar) bilan uchrashib, tizimga qo'yiladigan talablarni yig'ishdan iborat. Bu bosqichda tizimning **funksional** (yoki operatsion) va **nofunksional** (yoki texnik) talablarini aniqlash kerak.

2. Funktsional talablar (Functional Requirements):

Funksional talablar tizimning qanday ishlashi, qanday funksiyalarni bajarishi va foydalanuvchilar bilan qanday o'zaro aloqada bo'lishi kerakligini belgilaydi. Misollar: tizim foydalanuvchilari uchun login va autentifikatsiya, ma'lumotlarni saqlash va qidirish, hisobotlarni yaratish va boshqalar.

3. Nofunksional talablar (Non-Functional Requirements):

Nofunksional talablar tizimning ishlash sifati, ishlash tezligi, xavfsizlik, samaradorlik, foydalanuvchi interfeysi va boshqa ko'rsatkichlarni belgilaydi. Misollar: tizimning javob vaqti, xavfsizlik darajasi, uzluksiz ishlash (availability), ma'lumotlar bazasi hajmi va boshqalar.

4. Xavfsizlik talablarini aniqlash:

Tizimda ishlayotgan ma'lumotlar va foydalanuvchi ma'lumotlarining xavfsizligini ta'minlash uchun talablar kiritilishi kerak. Bu talablar ma'lumotlarni shifrlash, autentifikatsiya va avtorizatsiya, tizimga kirish huquqlarini boshqarish va xavfsizlik protokollarini o'z ichiga oladi.

5. Tizim arxitekturasi va texnik talablari:

Talablar hujjatida tizimning umumiy arxitekturasi, uning komponentlari va ularning qanday ishlashiga oid batafsil ma'lumotlar bo'lishi kerak. Texnik talablar tizimni ishlab chiqishda foydalaniladigan apparat va dasturiy ta'minot, ma'lumotlar bazasi boshqaruv tizimi (DBMS), serverlar, tarmoq qurilmalari va boshqa texnologiyalarni o'z ichiga oladi.

6. Foydalanuvchi interfeysi talablarini aniqlash:

Foydalanuvchilarning tizim bilan o'zaro aloqasi uchun aniq va intuitiv foydalanuvchi interfeysi talablari ishlab chiqilishi kerak. Bu, ayniqsa, tizimni yuqori samarali va qulay tarzda ishlashini ta'minlash uchun muhimdir.

7. Testlash va sifat nazorati:

Talablar hujjatida tizimni sinovdan o'tkazish va sifatini baholash uchun kerakli sinov shartlari va metodologiyalari ko'rsatilishi kerak. Sinovlar tizimning barcha komponentlarining to'g'ri ishlashini tekshirish uchun o'tkaziladi.

8. Resurs va vaqt talablarini aniqlash:

Tizimni yaratish va amalga oshirish uchun kerak bo'ladigan vaqt, mablag'lar va boshqa resurslarni hisoblash va aniqlash talab qilinadi. Bu bosqichda tizimning amalga oshirilish muddati, dastlabki vaqti va resurslar to'g'risida batafsil ma'lumotlar ko'rsatiladi.

9. Loyihalash va ishlab chiqish bosqichlari:

Talablar hujjatining oxirgi versiyasini tasdiqlash va undan so'ng tizimni loyihalash va ishlab chiqish bosqichiga o'tish mumkin. Bu bosqichda tizimni dasturiy ta'minot ishlab chiquvchilari va arxitektorlar talablar asosida ishlab chiqadi.

Axborot tizimlari uchun talablar hujjatini ishlab chiqish jarayoni tizimning muvaffaqiyatli yaratish va ishlashida muhim rol o'ynaydi. To'g'ri va aniq ishlab chiqilgan talablar tizimning samaradorligi, xavfsizligi, foydalanish qulayligini va foydalanuvchi ehtiyojlarini to'liq qondirishni ta'minlaydi.

Xulosa

Axborot tizimlarini yaratish va amalga oshirish jarayonida texnik xususiyatlar va talablar hujjatini ishlab chiqish muhim bosqich bo'lib, tizimning barcha aspektlarini aniq belgilashga yordam beradi. Bu jarayon tizimning samarali, xavfsiz va yuqori sifatli ishlashini ta'minlash uchun zarurdir. Talablar hujjati tizimni yaratishning har bir bosqichida yo'l-yo'riq bo'lib xizmat qiladi va tizimning barcha foydalanuvchilarining ehtiyojlarini qondirishga qaratilgan. Har bir komponent va xususiyat aniq belgilangan bo'lsa, tizimning muvaffaqiyatli ishlab chiqilishi va joriy etilishi ehtimoli yuqori bo'ladi. Shuningdek, talablar hujjati tizimni testlash, yangilash va optimallashtirish jarayonlarini samarali bajarishga imkon beradi. Natijada, axborot tizimi nafaqat hozirgi vaqtda, balki kelajakda ham samarali ishlashini ta'minlaydi.

Axborot tizimlarining texnik xususiyatlari tizimning ishlash samaradorligi, barqarorligi, xavfsizligi, resurslardan samarali foydalanish imkoniyatlarini aniqlashda asosiy ahamiyatga ega. Ishlash tezligi, tizimning javob vaqti va ma'lumotlar oqimi — bu tizimning foydalanuvchilarga sifatli xizmat ko'rsatishiga xizmat qiladi. Buning ustiga, tizimning skalabilitesi, ya'ni yangi

foydalanuvchilarni yoki yangi funksiyalarni qo'shish imkoniyati tizimni kelajakda o'zgarishlarga moslashtirishda muhimdir. Ishonchlilik va uzluksiz ishlash (availability) tizimning ishonchli ishlashini ta'minlaydi, ayniqsa, biznes jarayonlari uchun muhim bo'lgan vaziyatlarda. Bularning barchasi, shu bilan birga, tizimni xavfsiz qilish va uning ma'lumotlar va foydalanuvchi maxfiylikni himoya qilish uchun xavfsizlik talablarini joriy etishni taqozo etadi.

Talablar hujjati tizimni loyihalash, yaratish, amalga oshirish va sinovdan o'tkazish jarayonlarida ishtirok etadigan barcha tomonlar uchun umumiy yo'riqnoma bo'lib xizmat qiladi. Hujjat tizimning funksional va nofunktsional talablarini, xavfsizlikni, foydalanuvchi interfeysini, texnik arxitekturasini va integratsiyani o'z ichiga olgan holda aniq belgilab beradi. Funksional talablar tizimning qanday ishlashini, foydalanuvchi bilan qanday o'zaro aloqada bo'lishini va tizimda qanday vazifalarni bajarishini belgilaydi. Nofunksional talablar esa tizimning ishlash sifatini, xavfsizlikni, samaradorlikni va tizimning boshqa texnik parametrlarini ta'minlashga qaratilgan. Talablar hujjatida tizimni sinovdan o'tkazish va uning sifatini nazorat qilish uchun kerakli metodologiyalar va sinov shartlari ham belgilanishi kerak. Talablar hujjatining to'liq va aniq bo'lishi tizimning ishlash sifatini oshirishga yordam beradi va kelajakda tizimni yangilash yoki o'zgartirish jarayonlarini soddalashtiradi. Masalan, tizimning o'sishi va kengayishi, yangi modullarni qo'shish yoki mavjudlarini yangilash kabi holatlar talablar hujjatiga asoslangan holda tez va samarali amalga oshirilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. **Shvarts, D., & Skubik, J. (2009).** "Axborot tizimlari: nazariyalar va amaliyotlar". Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
2. **Xasanov, X. (2015).** "Axborot tizimlari va texnologiyalari". Toshkent: Universitet nashriyoti.
3. **Abdullaeva, D., & Tursunov, S. (2018).** "Axborot tizimlarining dasturiy ta'minoti va arxitekturasi". Toshkent: O'zbekiston milliy universiteti nashriyoti.
4. **Turban, E., & Volonino, L. (2018).** "Information Technology for Management". 11th edition. Wiley.

5. **Kendall, K. E., & Kendall, J. E. (2014).** "Systems Analysis and Design". 9th edition. Pearson Education.
6. **Laudon, K. C., & Laudon, J. P. (2021).** "Management Information Systems: Managing the Digital Firm". 16th edition. Pearson.
7. **Mansurov, A. (2016).** "Axborot tizimlari va ularning qo'llanilishi". Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
8. **Rahimov, N. (2019).** "Axborot tizimlari va dasturiy ta'minot xavfsizligi". Toshkent: O'zbekistan davlat axborot va kommunikatsiyalar universiteti nashriyoti.